

ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΕΤΟΣ Α'

30 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1877

ΤΕΥΧΟΣ 4

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΑΡΟΥΣΟΣ *

(1810—1876)

Ὅτε ὁ φιλολογικὸς Σύλλογος Παρνασσός, ἅμα τῇ λυπηρᾷ ἀγγελίᾳ τοῦ θανάτου τοῦ ἐπιτίμου αὐτοῦ μέλους Θεοδώρου Καρούσου, μοι ἀνέθηκε τὴν ἐντολὴν, ἵνα συντάξω καὶ ἐν ἐπισήμῳ συνεδριάσει, ἐκφωνήσω βιογραφίαν τοῦ ἀειμνήστου, πολὺ ἐδίστασα ν' ἀναδεχθῶ τὴν ἐντολὴν ταύτην, συναισθανόμενος τὴν ἀδυναμίαν μου καὶ βέβαιος ὅτι δὲν ἤθελον ἀνταποκριθῆ οὔτε εἰς τὰς προσδοκίας τοῦ διὰ τῆς ἐντολῆς τιμήσαντός με Συλλόγου, οὔτε εἰς τὴν μνήμην τοῦ βιογραφουμένου. Ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀρνήσεώς μου ἔσως ἤθελεν ἐπέλθῃ μακρὰ ἀναβολὴ περὶ τὴν πλήρωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ σωματείου, συναισθανόμενος ἅμα ὅτι οἱ βίοι ἀνδρῶν, οἵτινες ἐδίωσαν οὐχὶ ἐν ἀφανείᾳ, ἦν τὰ κατελειπόμενα ἔργα εὐφραδέστερον ἢ μυρία στόματα εὐστόμων ῥητόρων λαλοῦσι, καὶ οἵτινες μετὰ τοῦ ῥωμαίου δύνανται νὰ λέγωσιν opera mea pro me loquuntur, οἱ βίοι, λέγω, τοιούτων ἀνδρῶν δὲν χρήζουσι τῆς εὐφραδείας τῶν ἀγορευόντων, καὶ τέλος παποιθῶς ἐπὶ τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀκροωμένων, ἀνεδέχθην τὴν ἐντολὴν ὅπως, καὶ τοι ἁτέχνως διὰ τὸ στενὸν τοῦ κατεπείγοντος χρόνου, βραχέα τινὰ εἶπω περὶ τοῦ ἀειμνήστου, καὶ γέινω οὕτω διερμηνεὺς τῆς λύπης ὑμῶν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐπιτίμου συναδέλφου, καὶ τῆς αἰωνίας εὐγνωμοσύνης τοῦ Συλλόγου πρὸς τὴν σκιάν αὐτοῦ.

Καὶ βεβαίως ἔργον εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν Καρούσον εἶναι τὸ τελούμενον σήμερον ὑπὸ τοῦ Παρνασσοῦ ἐν τῇ σεμνῇ ταύτῃ τελετῇ· ἐπειδὴ, πλὴν τοῦ

* Ἀνεγνώσθη ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 18 Δεκεμβρίου 1876, ἐντολὴ τοῦ Συλλόγου, πενθῶντος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀειμνήστου ἐπιτίμου μέλους αὐτοῦ.

ὅτι οὗτος ὑπῆρξεν ὠφέλιμος εἰς ἅπαν τὸ Πανελλήνιον διὰ τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὸν Σύλλογον ἡμῶν ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ὀλίγων ἐκείνων ἐπὶ ζήλῳ διακριθέντων μελῶν, ἅτινα ἐξόχως ἠγάπησαν αὐτὸν καὶ εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς προόδου αὐτοῦ. Ναί· ὁ Καρούσος ἠγάπησε τὸν Παρνασσὸν μας ἐκ καρδίας, καὶ ἐνθουσιάζομενος ἔλεγεν ὅτι ἦτο μέλος αὐτοῦ. Μικρὰν αὐτοῦ ἐν σώματι, οὐδέποτε διέλυπεν ὢν ἡνωμένος αὐτῷ ἐν πνεύματι, πάντοτε δ' ἡρώτα περὶ αὐτοῦ καὶ ἐσκέπτετο ὑπὸ χαρᾶς μακρόν τὴν προόδον του· διατριβὰς σοφᾶς ἐπανειλημμένως ἔστελλεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἀνάγνωσιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἀκροωμένων, καὶ τέλος, καὶ ἀποθνήσκων, δὲν ἐλησμόνησεν αὐτὸν, κληροδοτήσας ὑπὲρ αὐτοῦ ἱκανὸν χρηματικὸν ποσὸν ἐκ τῆς περιουσίας ἣν κατέλειπεν. Οὐχὶ δικαίως λοιπὸν ἐτίμησεν αὐτὸν ὁ Παρνασσός, ἀναρτήσας τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ τῶν συνεδριάσεων, ἐν ᾗ τοῦ λοιποῦ θέλει παρίσταται πνευματικῶς μετὰ τῶν ποτὲ συναδελφῶν αὐτοῦ; οὐχὶ δικαίως ἐψήφισεν, ἵνα ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἀφ' οὗ ἄλλοτε ἀνεγνώσθησαν αἱ σοφαὶ αὐτοῦ διτριβαί, ἐκφωνηθῇ καὶ ἡ βιογραφία αὐτοῦ;

Ὅποιός τις δὲ ὁ ἀνὴρ, οὗ τὴν ἀπώλειαν θρηνοῦμεν;

Ἐλκων τὸ γένος ὁ Θεόδωρος Καρούσος ἐξ οἴκου τῶν ἐπισήμων τῆς νήσου Κεφαλληνίας ἐγεννήθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἐν ἔτει 1810. Παιδιόθεν ἐπεδόθη εἰς τὰ γράμματα, τυχὼν ἐξόχων διδασκάλων, οἵτινες διὰ τῶν ὁδηγιῶν των πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὸ στήδιον τῶν φιλολογικῶν καὶ φιλοσοφικῶν μελετῶν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδιδάχθη ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Καρούσου, εἶτα δὲ τὴν ἐλληνικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἀειδίμου τοῦ γένους διδασκάλου Νεοφύτου τοῦ Βάμβα, ὅστις σωθεὶς ἀπὸ τῆς σφαγῆς τῆς ἐν Χίῳ καὶ Κεφαλληνίας καὶ συστήσας ἐν ἔτει 1825 ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ ἁγίου Γεωργίου Λύκειον, εἰς ὃ δὲν ἐδράδυνον νὰ σύροῦσιν οὐκ ὀλίγοι μαθηταί, καὶ μέχρι τοῦ ἔτους 1828 διευθύνων αὐτὸ, εἶχαν ἀναζωπυρήσῃ ἐν Ἑπτανήσῳ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἐλληνισμοῦ τὴν ὀρεξίν· ὥστε εἰς τὸν Βάμβαν ὀφείλασιν οἱ πλεῖστοι τῶν λογίων τῆς Κεφαλληνίας καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης τὴν γνῶσιν καὶ τὰ ἐλληνικὰ αἰσθηήματα. Προσκληθέντος τοῦ Βάμβα περὶ τὸ 1828 εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Κερκύρας, ὁ Καρούσος ἐπεδόθη μόνος εἰς σύντονατέραν μελέτην· τοιοῦτος δὲ ἦτο ὁ ζήλος αὐτοῦ, ὥστε ὅσκις μελετῶν συγγραφὰς τινὰς τῆς ἀρχαιότητος ἀπέντα δυσκολίας περὶ τὴν κατανόησιν αὐτοῦ, δι' ἐπιστολῆς ἐζήτηει παρὰ τοῦ ἐν Κερκύρᾳ διδασκάλου του τὴν λύσιν τῶν παρουσιαζομένων δυσχερειῶν, ἦν καὶ ἐλάμβανεν. Ἀλλὰ καὶ ὁ διακεκριμένος φιλόσοφος I. Μενάγιας ἐνευλόρουνεν αὐτὸν καὶ ὠδήγησεν εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας, ἰδίως τῆς καθ' Ἑγρον· ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰησουΐτου Βερνάρδου ἐδιδάχθη τὰς ξένας γλώσσας, καταρτισθεὶς οὕτω καὶ πολὺ γλωσσος, ἀμα, εἰδώς, πλὴν τῆς πατρίου γλώσσης, ἦν ὡς ὀλίγιστοι τῶν τότε ἐν Ἑπτανήσῳ ἐλληνιστῶν μετὰ πολλῆς χάριτος, γλαφυρότητος καὶ ἀκριβοῦς ἔργου, τὴν λατινικὴν

γλώσσαν καὶ φιλολογίαν, τὴν γαλλικὴν, τὴν γερμανικὴν, τὴν ἰταλικὴν καὶ τὴν ἀγγλικὴν. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ὁ Καρούσος, οὔτε φοιτήσας εἰς Πανεπιστήμιον, οὔτε τυχὼν συστηματικῆς ἐπιστημονικῆς παιδείας, κατάρθωτε διὰ τῆς ἰδίας ἐνδελεχοῦς μελέτης, αὐτοδίδακτος, νὰ κατασταθῇ ὁ ἐξοχώτερος ἐλληνιστὴς τῆς Κεφαλληνίας ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ, καὶ εἰς τῶν ἐπὶ ἐξόχῳ παιδείᾳ καὶ σοφίᾳ διακριθέντων ἐπτανησίων.

Ἀνδρωθεὶς, πρῶτον διωρίσθη ὑπάλληλος ἐν τῷ Πρωτοδικείῳ τῆς Κεφαλληνίας· ἦτο δὲ ἀξιοθύμαστον ὅτι ἐργαζόμενος ἐν τῷ δικαστηρίῳ, οὐδέποτε ἐγκατέλειπε τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ὧν τὰ συγγράμματα ἀείποτε εἶχε παρὰ τὰ δικαστικὰ ἔγγραφα. Ἀλλ' ὁ Καρούσος ἦτο κεκλημένος εἰς τὸ διδασκαλικὸν ἔργον, εἰς ὃ ἀφιέρωσεν ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ μετὰ ταῦτα, χάριν τῆς μορφώσεως τῆς εὐέλπιδος νεολαίας. Τριakonτούτης περὶ τὸ ἔτος 1840 διωρίσθη καθηγητὴς τοῦ ἐν Ἀργοστολίῳ Λυκείου, τοῦ ὑπὸ τοῦ λογίου Κ. Σακελλαροπούλου διευθυνομένου· μετὰ δύο δὲ ἔτη περὶ τὸ 1842 διευθυντὴς τοῦ ἐν Παξοῖς Λυκείου, ἐν ᾧ ἐδίδαξε τὰ ἐλληνικὰ καὶ τὴν ἱστορίαν. Ἀποθνήσκοντος δὲ τοῦ Σακελλαροπούλου ἡ κυβέρνησις μετεπέμψατο αὐτὸν πάλιν εἰς Κεφαλληνίαν, ὡς καθηγητὴν καὶ διευθυντὴν τοῦ Λυκείου. Ἀλλὰ περὶ τὸ ἔτος 1851 ἡ ἀγγλικὴ προστασία, διὰ τοῦ τότε ἀρμοστοῦ Οὐάρδου τὸν ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας ἕνεκα τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν καὶ τῶν ἔθνικῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ. Λάτρις ἐνθερμος τοῦ ἐλληνισμοῦ, δὲν ἤνείχετο ὁ Καρούσος ἵνα ἐν τῇ ἐλληνικῇ χώρᾳ τῆς Ἐπτανήσου γίνηται χρῆσις ὡς ἐπὶ σήμερον γλώσσης τῆς κυβερνήσεως, τῆς ἰταλικῆς, καὶ διὰ φλογερῶν ἄρθρων δημοσιευομένων ἐν τῇ «*Ἀθηνᾶ*» τῶν Ἀθηνῶν, διεμαρτύρετο κατὰ τῆς εἰς τὸν ἰόνιον λαὸν προσγενομένης ταύτης ἀδικίας. Ὅτε δὲ ἐν ἔτει 1842 ὁ τοποτηρητὴς τῆς Κεφαλληνίας Λέβερτων, συνέστησεν ἐταιρίαν πρὸς ἐμφύχωσιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας, καὶ συνελθόντα τὰ μέλη προέτεινον τὴν ἰταλιστὴ σύνταξιν τοῦ κανονισμοῦ, ὁ Καρούσος ἀναστὰς μετ' ἀγανακτήσεως διεμαρτυρήθη, εἰπὼν ὅτι εἶναι αἶσχος νὰ βεβηλωτῇ εἰσέτι ἡ ἐλληνικὴ ἐκείνη χώρα διὰ γλώσσης ξένης, ἧς οὐδὲ γὰρ ἐνόουν οἱ πλεῖστοι τῶν Κεφαλλήνων. Ἀκούσας τοῦτο ὁ τοποτηρητὴς ἐν τῇ παραφορᾷ αὐτοῦ ἐξηκόντισε τοὺς λόγους ἐκείνους, τοὺς ἀλγεινοτάτην ἐμποιήσαντας εἰς τὸ πανελλήνιον ἐντύπωσιν, καὶ ὅς ὅλης τῆς εὐρωπαϊκῆς δημοσιογραφίας κατακριθέντας. «*Πρόκειται, εἶπε, νὰ ἴδωμεν ἂν οὗτος ὁ λαὸς εἶναι ἐλληνικὸς. Κατὰ τὸν συνταγματικὸν χάρτην τοῦτο εἶναι κράτος Ἰόνιον. Καὶ ποία ἄλλη εἶναι ἡ νόμιμος γλώσσά σας ἢ ἡ ἰταλική;*». Τοὺς παραλογισμοὺς ὁμῶς τοῦ Λέβερτων ἀμέσως ἔσπευσεν ὁ Καρούσος νὰ ἐξελέγξῃ ἐν τῷ «*Ἑλληνικῷ Παρατηρητῇ*». Διὰ τὰ ἐλληνικὰ λοιπὸν αὐτοῦ αἰσθήματα μετὰ τινὰ ἔτη, τῷ 1851, ἀπελύθη τῆς ὑπηρεσίας ὑπὸ τοῦ Οὐάρδου διὰ τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ Δ. Καρούσου προέδρου τῆς Γερουσίας. Ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἢ ἐν Τεργέστη ἐλληνικὴ κοινότης προσεκάλεσεν αὐτὸν ὡς διδασκαλόν· παραμείνας ὁμῶς ὁ

Καρούσος ἐν ἔτος μόλις ἐν Τεργέστη ἠναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Κεφαλληνίαν διὰ τὸ ἀκροσφάλες τῆς υἱείας του καὶ τὸν θάνατον τῆς μητρός. Ἰδιωτεύων μέχρι τοῦ 1854, ἀνεδέχθη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν πρόσκλησιν τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ τὴν διεύθυνσιν τῆς Πατριστείου σχολῆς, ἐνθα ἐπὶ δωδεκαετίαν ὅλην διετέλεσε διδάσκων τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Περὶ τὸ ἔτος 1868 μετετέθη ὡς καθηγητῆς εἰς τὸ ἐν Ἀηξουρίᾳ Β. Γυμνάσιον· τὸ δὲ 1872 ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὴν διεύθυνσιν τῆς Πατριστείου σχολῆς, ἣν διηύθυνε καὶ ἐν ἣ ἐδίδασκε μέχρις ἐσχάτων.

Περὶ τὰ τριάκοντα λοιπὸν καὶ πέντε ἔτη ὁ χοιδίμος Καρούσος ἐμόχθη διδάσκων ἀπὸ τῆς ἑδρας τὴν ἀρχιπλητὴν αὐτῇ πάτριον νεότητι, ἀγωνιζόμενος νὰ μορφώσῃ αὐτὴν οὐ μόνον διανοητικῶς, ἐρμηνεύων αὐτῇ τοὺς κλασικοὺς τῆς ἀρχαιότητος συγγραφεῖς καὶ μεταλαμβάνων τὸ φῶς τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς νὰ διαπλάσῃ καὶ ἐνσπλάξῃ εἰς τὰς θερμὰς τῶν νέων καρδίας γενναίᾳ ὑπὲρ τῆς Πατρίδος αἰσθηματικῇ. Ἡ δὲ Κεφαλληνία ὀφείλει τῷ Καρούσῳ μεγίστην εὐγνωμοσύνην· διότι ἐμόρφωσεν ὁλοκλήρον γενεάν, καὶ ἐὰν ἡ νῆσος ἐκείνη κέκτηται σήμερον λογίους ἄνδρας, τὴν πρώτην μόρφωσιν πάντων σχεδὸν ὀφείλει εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ.

Ἄλλὰ τὸ ἄξιον παρατηρήσεως καὶ σπουδαιότερον εἶναι ὅτι ἡ σοφία, τοῦ κάλλους τῆς ὁποίας ἐρχστῆς ἐγένετο, κατὰ τὸν Σοφόν, καὶ ἣν ἐφίλησε καὶ ἐζήτησε νόμφην ἀγαγέσθαι ἐκυτῷ» δὲν ἐφώτισε μόνον τὸν νοῦν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀνεκαίνισεν ἅμα τὸν ἔσω ἄνθρωπον καὶ διέπλασε τὸ ἦθος καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, τοῦθ' ὑπερ σπανίως δυστυχῶς ἀπαντᾷ· διότι συχνότατα βλέπομεν ἄνδρας ἐξόχου καὶ παντοίας πικιδείας, ἐν ᾧ βίος πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ ᾔνῃ σύμφωνος πρὸς τὴν σοφίαν αὐτῶν, πλήρεις ἐλαττωμάτων, ἅτινα ἡ μάθησις δὲν ἴσχυσε νὰ ἐκριζώσῃ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῶν. Τοιαύτην ψευδῇ σοφίαν δὲν εἶχεν ὁ Καρούσος. Τίς τῶν γνωρισάντων αὐτῶν δὲν ἐθαύμαζε τὰς πολλὰς ἀρετάς του; Ποίαν τούτων πρώτην, καὶ ποίαν ὑστεράν νὰ καταλέξω;

«Ἴδαν εἰς πολυδένδρον ἀνὴρ ὀλοτόμας ἔλθων

Παπταίνει, παρεόντος ἄδην πόθον ἄρξεται ἔργω»

κατὰ Θεόκριτον. Τίς δὲν ἐξετίμησε τὸ πρᾶον τοῦ ἥθους αὐτοῦ, τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ εὐπροσῆγορον τοῦ χαρακτῆρος, τὴν γλυκύτητα τοῦ μειδιάματος, τὴν μέχρις ὑπερβολῆς ταπεινώσιν; Νομίζων ὀρθῶς «σοφὸν χρῆμα τὸ τῆς ἡσυχίας πρὸς τ' ἄλλα καὶ εἰς ἐπιστήμην καὶ φρονήσεως μελέτην» κατὰ Πλούταρχον, εἰς τὰς πανηρίας τοῦ κόσμου δὲν ἀνεμιγνύετο· ἦτο φιλήσυχος καὶ ἀπεσώρετο τῆς τύφνης· ἔχαιρε διὰ τὰ καλὰ καὶ ἐσκίετο ἡ καρδία αὐτοῦ διὰ τὴν πρόδον τῆς νεότητος, ἣν ἐκθύμως διὰ βίου ἠγάπησε.

Δὲν ἤρκεσθαι δὲ μόνον ὁ Καρούσος ἀπὸ τῆς ἑδρας διδάσκων, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνάσεως ἀπέσπερε πρὸς τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίου, πρὸς τὴν πραγμάτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ, πρὸς ἣν, ὡς πρὸς πολικὸν ἀστέρα, διὰ βίου ἠτένισεν. Αἱ συγγραφαὶ τοῦ χοιδίμου Καρούσου, αἱ δημα-

πιστευθεῖσαι καὶ αἱ ἀνέκδοτοι, ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς καλλιμάρμαρον πνευματικὸν οἰκοδόμημα. Πάντες σχεδὸν οἱ τόμοι τῆς γνωστῆς *Παρδώρας*, ἄλλα περιοδικὰ καὶ ἡμερησίδες, κοσμοῦνται ὑπὸ πολλῶν καὶ ποικίλων σοφῶν διατριβῶν αὐτοῦ. Ἀξίον δὲ παρατηρήσεως ἐν ταῖς συγγραφαῖς τοῦ Καρούσου εἶναι καὶ τοῦτο, ὅτι, ὡς προοιμιαζόμενος ἐν αὐταῖς λέγει, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔλαβεν ἀνὰ χεῖρας τὸν συγγραφικὸν κάλαμον χάριν τῶν νέων Ἑλλήνων, ὅπως καθοδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν, δι' ἧς κατορθοῦται ἡ ἐν τῷ βίῳ εὐδαιμονία.

Τῶν ἔργων τοῦ Καρούσου τὰ κυριώτατα εἶνε τὰ ἑξῆς.

Λόγος εἰσαγωγικὸς εἰς τὴν σειράν τῆς *Φιλοσοφίας*, κατὰ τὴν ἑναρξίν τῶν μαθημάτων τῆς ἐν Παλτίῳ Κεφαλληνίᾳ Πετριτσείου σχολῆς (*Παρδώρα* 1856): ἐν ᾧ ἐκτιθεῖς τὰς ἀρχὰς τῆς φιλοσοφίας, προτρέπει τοὺς νέους νὰ παιδεύωνται φιλοσοφικῶς ἅμα καὶ ἠθικῶς, ὅπως τέλειον μορφωθῶσιν, ὡς ἀπαιτεῖ ὁ τοῦ ἀνθρώπου προορισμός.

— *Νύξεις εἰς τὸ περὶ Νεοελληνικῆς Γλώσσης ζήτημα* (αὐτόθι 1857), ἐν αἷς τὴν μέσσην καὶ βασιλικὴν ὁδὸν βαδίζων, ἐπικρίνει μὲν τοὺς θέλοντας νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γλῶσσαν πάντας τοὺς χυδαίισμους, κατακρίνει δὲ καὶ τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τοὺς νεκροὺς ἀρχαϊσμούς.

— *Ἐκθεσις τοῦ συστήματος τῆς Λογικῆς* ὑπὸ τοῦ *K. R. Waiely* (αὐτ. 1858): τοῦτον ἐπικρίνει θεωροῦντα τὴν λογικὴν ἐπιστήμην ἅμα καὶ τέχνην.

— *Ἀπάντησις εἰς τὰ Μυστήρια τῆς Κεφαλλοριθίας* τοῦ κ. Λασκαράτου (*Ἐφημ. τῶν Εἰδήσεων*, ἐν Κερκύρᾳ.) Ὁ Καρούσος τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως δὲν ἐνόει, ὥς τινες, ἀχαλίνωτον, ἀλλ' ὡν ἀληθὴς φιλόσοφος, εἶχεν ἅμα καὶ ἀπεριόριστον σέβας εἰς τὰ δόγματα καὶ τὰς διατάξεις τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας. Ἐν τῇ Ἀπαντήσῃ λοιπὸν ταύτῃ μετὰ πολλῆς λογικότητος ἐλέγχει τὰς ὑπερβολὰς τοῦ κ. Λασκαράτου, ὅστις πηδήσας ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, ἀντὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν, ἔτι μᾶλλον τὴν ἐξηυτέλισε.

— *Χριστιανικὴ Ἀγιότης*. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ διδάσκει ὁποῖός τις πρέπει νὰ ᾔηται ὁ ἅγιος βίος τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐαγγελίου.

— *Ὁ Σωκράτης πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ*. Ἐνταῦθα ποιεῖται τὴν δυνατὴν παραβολὴν τοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσι προδρόμου τοῦ χριστιανισμοῦ σοφοῦ Σωκράτους πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ δεικνύει τὴν οὐσιώδη διαφορὰν τῆς διδασκαλίας αὐτῶν, καὶ τὸ ὕψος τοῦ Θεοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον Σωκράτην.

— *Κριτικὴ ἑκθεσις* τοῦ ὑπὸ *E. Perrānos* βίου τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι τοῦτο ἐν τῶν σπουδαιοτέρων ἔργων τοῦ Καρούσου, μαρτυροῦν ἅμα μὲν φιλοσοφικὰς γνώσεις ὑψηλὰς, ἅμα δὲ θρησκευτικὸν αἶσθημα βαθύ. «Ἡ θρησκευτικὴ πίστις, λέγει προοιμιαζόμενος, καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις εἶναι οἱ δύο πόλοι τῆς διανοίας, περὶ οὓς ἡ ἀνθρωπότης ἀεχνάως στρέφεται. Ἀνάγκη ὅμως ἡ γνῶ-

σις νὰ μὴ φυσιοῦται καὶ νὰ μὴ περπερεύηται πηδῶσα ὑπὲρ τὰ ἐγκαταμένα, ἀποπειρωμένη καὶ οὕτως τὰς μυστηριώδεις βουλὰς τοῦ ὕψιστου νὰ ἐκδικῇ, ὅπως ἀποκαλυφθῶσι πρὸ τῶν ὀρθολογῶν τοῦ. Ὅθεν, καὶ ἐνῶ ἡμεῖς ἔο' ἐνὸς ἀσπαζόμεθα τὴν ἀρχὴν, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἀρεῖται νὰ ᾔηται ἐλευθέρᾳ καὶ νὰ ἔχῃ ἀείροτε ἀκώλυτον τὴν εἰσοδὸν εἰς τὰ θεῖα οὐχ ἔπτον ἢ τὰ ἐγκόσμια, καὶ ὅτι οὐδὲν πρόχωμα, οὐδὲν περίφραγμα ἐπιτρέπεται πρὸς ἀνυχάλτισιν τῶν πολυχυρμόνων ρευμάτων τῆς, ἀφ' ἑτέρου ὁμολογοῦμεν ὅτι τότε μόνον ἀντι-δεικνύται εὐμενὴς καὶ σωτήριος ἡ ἐνέργεια αὐτῆς, ὅτε, ἀντὶ τοῦ νὰ συμπα-ρχάδῃ ἀδιακρίτως τὰ πάντα εἰς τὴν ὁρμὴν τῆς, ὡς καταστραπτικὸς χεῖμαρ-ρος, ἐγκαταλείπουσα κατόπιν ἐρείπια καὶ ἀναστατώσεις, προχέει καθαρά νά-ματα, ἔτινα, ἀρδεύοντα καὶ γονιμοποιούντα τὴν διφῶσαν διάνοιαν συντε-λοῦσιν εἰς ἐκβάλλουσαν νέων θαλερῶν γνώσεων». Μετὰ τοὺς ὀλίγους τούτους ἀλλὰ σοφοὺς εἰσαγωγικοὺς λόγους, προβαίνων ἀνασχευάζει ἀρδὴν καὶ μετα-τρέπει ἐκ θεμελίων τὸ φανταστικὸν οἰκοδόμημα τοῦ Ρεννάνος, τὸν *Βίον* τοῦ Ἰησοῦ, ὃν ἀποδεικνύει μυθιστόρημα αἰσθηματικόν, ὅπερ ὁ συγγραφεὺς διὰ τῆς πλαστούργου φαντασίας ἐπενόησε καὶ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς λαμπρηδόνος τῆς γαλλικῆς γλώσσης ἐκόσμησεν, εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ὕψηλου ἐκείνου ἰδανικοῦ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ ὑπερουσίου λόγου, εἰς ᾧ πασαι αἱ ἐλπίδες τῆς καρδίας ἡμῶν, ὡς εἰς λιμένα ἀσφαλῆ, συνενοῦνται.

— *Ἡ Φιλοσοφία τοῦ Σωκράτους* ὑπὸ *Alfr. Fouillée* (Βέρων 1876). Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ, ἣν ἀποθνήσκων, οὕτως εἰπεῖν πρὸ ὀλίγων μηνῶν συ-νέγραψεν, ἀναλύει τὸ σύγγραμμα τοῦ Fouillée, ἀνδρὸς ἐπίσης σοφοῦ, ὅστις ἔτυχε τοῦ βραβείου ἐν διαγωνίσματι τεθέντι ὑπὸ τοῦ φιλοσοφικοῦ τμήματος τῆς Ἀκαδημίας τῶν Παρισίων, περὶ τῆς σωκρατικῆς φιλοσοφίας. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Fouillée ὁ Καρούσος ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι πρωτότυπον καὶ εὐ-μέθοδον, ἐπικρατεῖ δὲ ἐν αὐτῷ δεινότης συλλογισμῶν, καὶ συγκρατάλεσται μετὰ τῶν πρώτων συγγραμμάτων τῶν Γάλλων τῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς παρ' Ἑλλήσι φιλοσοφίας πραγματοποιημένων. Ἐμάρτυρεν ὁμῶς κατὰ τοῦτο ὁ Fouillée, ὅτι ἐφαρμόζων ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους τὴν μηχανι-κὴν αὐτοῦ μέθοδον, ἐξάγει πολλάκις ὡς ιδέας τοῦ Σωκράτους, ιδέας ὧν οὐ-δεμίαν συνείδησιν ὁ σοφὸς τῆς ἀρχαιότητος ἀνὴρ εἶχε ἐκέκτητο, καὶ δυσνοή-τους μεταφυσικῆς τύπου, παρὰ λαμβανόμενους ἐκ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ ἐφαρμοζομένους εἰς τὴν ἀρχαίαν. Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπικρίνει τὸν συγγρα-φεῖα ὁ Καρούσος, δικαιολογῶν ὁμῶς αὐτὸν, διότι κακῶς εἴηκε τὸ θέμα ἡ Ἀκαδημία.

Καὶ ἄλλας δὲ βιβλιοκρισίας κατὰ καιροὺς ἐδημοσίευσεν· οἷον τοῦ συγγράμ-ματος τοῦ σοφοῦ ἐφαμίλλου αὐτῷ κ. Πέτρου Βράκλια *Θεωρητικῆς καὶ Πρακτι-κῆς Φιλοσοφίας Στοιχεῖα*, τοῦ κ. I. Σκαλτσούνη «*Ἡ Ἐπιστήμη τοῦ ἐμπο-ρίου*», *Ἀνάλυσιν τοῦ Βλοσσίου καὶ Διοφάντους* τοῦ κ. M. Ρενιέρη (Βέρων 1874) κλπ. Καὶ *Λόγοι*, ἐν τῷ κατ' ἔτος τελουμένῳ μνημοσύνῳ ὑπὲρ τοῦ

ἀσκημάτων ἰδρυτοῦ τῆς Πετριτσείου Σχολῆς, καὶ ἄλλαι διατριβαὶ καὶ ἄρθρα πολιτικὰ καὶ φιλελεύθερα, χωριστὰ καὶ ἐν τῇ ριζοσπαστικῇ ἐφημερίδι *Ἐνώσει*, ἐν τῇ *Κλειοῖ* καὶ ἄλλαχού ἐδημοσιεύθησαν. Προσέτι πλεῖστον συμμετέσχεν ὁ Καρούσος, ὡς γνωστὸν, εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συγγράμματος τοῦ φέροντος τὸ ὄνομα μόνου τοῦ κ. Βερρυκίου *Ἀπομνημονεύματα τοῦ Ῥιζοσπαστισμοῦ*. »

Τὸ ἐξοχώτατον ὅμως τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὅσα γνωρίζομεν, εἰσὶν αἱ *Πλατωνικαὶ Μελέται*, σύγγραμμα ἐξόχων ἐπαίνων τυχόν, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐσπερίᾳ Εὐρώπῃ καὶ μάλιστα ἐν Γερμανίᾳ λογίων, καὶ δυνάμενον ν' ἀπαθανατίσῃ τὸν Καρούσον. Ἐκ τῶν *Πλατωνικῶν Μελετῶν* μέρος μόνον εἶναι γνωστὸν, δημοσιευθὲν, τὸ δὲ πλεῖστον αὐτῶν μένει ἐν τοῖς ἀνεκδότοις αὐτοῦ συγγράμμασιν. Εἶχεν ὁ Καρούσος ἀχώριστον σύντροφον τὸν Πλάτωνα ἰδίως ἐν ταῖς μελέταις αὐτοῦ· οἱ ἐπισκεπτόμενοι αὐτὸν κατ' οἶκον, σπανίως τὸν ἐβλεπον μὴ ἔχοντα ἐνὰ χεῖρα ἐνὰ ἐκ τῶν τόμων τῶν *Διαλόγων* αὐτοῦ. Ἐν ταῖς *Πλατωνικαῖς Μελέταις* μετὰ βαθείας κριτικῆς ποιεῖ ἐκθεσιν σαφεστάτην τῶν ἐν τῷ Πλάτῳ ἐμπεριεχομένων θεωριῶν, τῶν πρὸς ἀλλήλας ὑπαρχουσῶν σχέσεων καὶ τῶν πρὸς ἀπόδειξιν αὐτῶν ἐφαρμοζομένων λογικῶν μέσων. Μέθοδον δὲ πρὸς τοῦτο ἐξελέξατο ὁ Καρούσος, ἀντιθέτως πρὸς ἄλλους φιλοσοφοῦντας, ἐκείνην, καθ' ἣν ἐριστῶν διαδοχικῶς τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, καὶ ταῦτα κατὰ πρῶτον φιλοπόνως ἐπεξεργαζόμενος διὰ τῆς λεπτομεροῦς ἀναλύσεως τοῦ θέματος καὶ τοῦ ἐμπεριεχομένου τῶν πλατωνικῶν διαλόγων, καὶ διὰ τῆς μετ' ἐπιστασίας ἀνιχνεύσεως τῆς σημασίας καὶ τοῦ σκοποῦ ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, προεξομαλύνει τὴν ὁδὸν, ὅπως μετὰ τὴν εἰδικὴν γνῶσιν τῶν μερῶν, προβῇ ἀνιὼν διὰ τῆς ἐξαγωγῆς θετικῶν πορισμάτων εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ ἰστάμενοι εὐσυνόπτως καθορώμεν τὴν τοῦ ὅλου πλατωνικοῦ ἀριστοτεχνήματος συμμετρικὴν καὶ εὐρυθμὸν διάταξιν. Ἐκ τῶν *Πλατωνικῶν Μελετῶν* ἐδημοσιεύθησαν ἐν μὲν τῇ Πανδώρα τὸ *Συμπόσιον* (1867), ὁ *Φαίδων* (1868), ὁ *Φαῖδρος*, ὁ *Φίληβος* (1869), ὁ *Εὐθύδημος* (1870), ἐν δὲ τῇ ἐφημερίδι *Κλειοῖ* ὁ *Πρωταγόρας*, ἀνεγνώσθη δὲ ἐν τῷ ἡμετέρῳ *Συλλόγῳ* ὁ *Ποργίας* ἐν δυαὶ συνεδριάσει τῷ 1873.

Ταῦτα ἐν ὀλίγοις τὰ γνωστὰ συγγράμματα τοῦ ἀοιδίου Καρούσου. Ἐκ δὲ τῶν ἀνεκδότων σπουδαιότατα εἶναι ἡ *Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας*, σύγγραμμα πλήρες καὶ, κατὰ τοὺς εἰδότες αὐτὸ πολύτιμον, καὶ τὰ *Φιλοσοφικὰ Ἐγχειρίδια*, ὧν τὴν δημοσίευσιν, μεθ' ὅλων τῶν *Πλατωνικῶν Μελετῶν*, ἀνέλαθεν, ὡς μετὰ χαρᾶς ἐμύθομεν, ὁ ἐν Κερκλληνίᾳ κ. Δ. Λιναρδάτος. Τὰ ἀνεκδὸτα ἔργα τοῦ Καρούσου, ὅταν ἐξέλθωσιν εἰς φῶς, θέλει κρίνῃ ἡ ἐπιστήμη· ἀρκούμεθα μόνον παρατηροῦντες ἐνταῦθα ὅτι μετὰ τοῦ σοφοῦ Βρούλου ὁ Καρούσος, ἐγκαταλείψας τὴν ἐκλεκτικὴν τῶν Γάλλων Σχολὴν, καὶ τραπεῖς εἰς τὰ νεώτερα τῆς βαθυσόφου Γερμανικῆς συστήματα, ἀποτε-

λοῦσι τὴν συνωρίδα τῶν ἀνδρῶν, οἵτινες κατέθεντο τὰ θεμέλια τῆς περαιτέρω ἐθνικῆς ἡμῶν ἐπιστημονικῆς καὶ φιλοσοφικῆς ἀναπτύξεως.

Τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν πολυμάθειαν ἐκτιμῶσα ἡ ἰδιωτικὴ αὐτοῦ πατρὶς, πλὴν τῶν ἄλλων ἀξιομάτων, εὐγνωμονοῦσα ἀνεδίδασκεν αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀντιπροσώπου αὐτῆς ἐν τῷ ἸΒ' Ἰονίῳ Κοινοβουλίῳ ἐν ἔτει 1862.

Ἡ Ἑπτάνησος τότε ἠγωνίζετο τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς ἐθνικῆς αὐτῆς ἀποκαταστάσεως ἐναντίον τῆς προστασίας Ἀγγλίας, ἥς τὴν προστασίαν, εἰς κυριότητα μετεβλήθεισαν δὲν ἠδύνατο ἐπιπλέον ν' ἀνοχθῇ. Ἡ Ἀγγλία, μὴ θέλουσα νὰ ἐκφύγῃ τῶν χειρῶν αὐτῆς ἡ χώρα, προσέφερε δώρημα δόλιον, τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ συνταγματικοῦ χάρτου· ἀλλ' οἱ Ἴόνιοι δὲν ἤθελον ν' ἀκούσωσι μεταρρυθμίσεις, ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν Ἑνωσιν. Καὶ πῶς ἦτό ποτε δυνατόν λαὸς καθόλου ἐλληνικὸς καὶ ἔχων συναίσθησιν ἐαυτοῦ, λαὸς παρ' ᾧ εἶχεν ἤδη ὁριμὰς ἡ ἰδέα τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως, ἀναφανίσκας ὡς ἐκ θαύματος ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χάρτου μιᾶς Ἑλλάδος, νὰ δεχθῇ καὶ ἐπὶ στιγμὴν τὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὑπὸ τῆς φιλελευθέρου Ἀγγλίας διὰ τοῦ φιλέλληνο· ἐντιμοτάτου ἀπεσταλμένου Γλάδστων προσφερομένας μεταρρυθμίσεις, αἵτινες, κατὰ τὴν ἐκφράσιν τοῦ μακαρίτου Παδοῦ, ἐμπαριέχον τὸ δηλητήριο τῆς ἐπὶ τῆς χώρας τῶν δεσποτικῆς τῆς ξυνοκρατίας; πῶς ἦτό ποτε δυνατόν νὰ ὑπογράψωσιν οἱ Ἴόνιοι διὰ τῆς ἰδίας τῶν χειρῶν τοιοῦτον συμβόλαιον; πρὸς τί ἄλλως αἱ μεταρρυθμίσεις; μήπως αἱ ἐπὶ Οὐάρδου καὶ αἱ ἐτι προγενέστεραι δὲν ἀπεδείχθησαν λόγοι κενοί; Ἐταλαντεύθη πολλάκις ἡ Ἀγγλία, μεταξὺ τῶν φιλελευθέρων ἀρχῶν, ὥς θέλει νὰ κηρύττῃ, καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ, ὃν δὲν θέλει νὰ ἐγκαταλίπῃ. Θέλει, ἐπιζητεῖ νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν κόσμον ὅτι στέργει τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἀνεξαρτησίαν, τὴν πολιτικὴν ὑπαρξίν τῶν ἐθνῶν, ἀλλὰ ἐν ταῖς μικραῖς νήσοις τοῦ Ἰονίου ἡ κυβέρνησις αὐτῆς ἐπὶ πεντήκοντα ὅλα ἔτη ἐνήργει ἀντιθέτως πρὸς τὰς τάσεις αὐτῆς, καὶ ἐλευθερία, ἐθνικότης, ἀνεξαρτησία ἐν ταῖς προστατευομέναις νήσοις ἦσαν λέξεις κεναὶ ἐννοίας. Ἡθέλομεν πολὺ ἐκτραπῇ τοῦ ἱεροῦ ἀντικειμένου τοῦ λόγου ἡμῶν, εἰάν ἐπεχειροῦμεν νὰ ἐκθέσωμεν τὰς μορφάς, τὰς ὕβρεις, τὰ σκώμματα, τὰς συκοφαντίας, ὥς οἱ Ἀγγλοὶ ἀπένεμον τότε εἰς τὸν ἐλληνικὸν λαόν καὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν ἰδέαν τῶν Ἰονίων, οὗς ἀπεκάλουν φυλὴν πεισματώδη καὶ δύστροπον, τὴν ἀχαριστοτάτην τῶν ὑπὸ τὸν ἥλιον φυλῶν, ἀνθρώπους τέλους τῆς γαλέρας, ἀξίους διὰ ψωμὶ καὶ ξύλο. Δὲν εἶναι ταῦτα ἡμέτεροί λόγοι; ὁ θέλων ὥς ἀναγνώσῃ τὰ πρωτεύοντα ὄργανα τῆς τότε ἀγγλικῆς δημοσίας γνώμης, καὶ θέλει εὖρῃ ταῦτα καὶ χείρονα τούτων. Ἐξεπλήσσοντο οἱ Ἴόνιοι ἀκούοντες τὸν ἀπεσταλμένον φιλέλληνα Γλάδστων λέγοντα ὅτι ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι τὴν ἰδέαν τῆς Ἑνώσεως δύνανται νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ ὑποτιθέμενος φιλελληνισμὸς τοῦ — ὅτι τὸ κῆθημα τῆς ἐθνικότητος δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίῃ τὰ ὅρια τοῦ δυνατοῦ καὶ τοῦ δικαίου — ὅτι ἄλλως καταντᾷ ἀρχή

ἀταξίας καὶ ἀναρχίας, αἰσθητικὰ χιμαίρικόν, φανταστικόν, ἀνταρτικόν, ὄνειρον, τρέλλα — ὅτι οἱ ζητοῦντες τὴν ἑνωσιν εἶναι ὀπισθοδρομικοὶ — ὅτι δὲν εἶναι τόσον μωρὸς νὰ προτείνῃ, οὔτε ἡ κυβέρνησις τοῦ τόσον μωρὰ νὰ συγκατατεθῇ εἰς τὴν ἑνωσιν — ὅτι καὶ ἡ συνείδησίς τοῦ αὐτῆ δὲν τῷ ἐπιτρέπει νὰ προτείνῃ αὐτήν· ἐξίσταντο δὲ μακθάνοντες ὅτι ὁ αὐτὸς ἔγραφε πρὸς τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὅτι οἱ κραυγάζοντες ἑνωσιν εἶναι τις μικρὰ σπεῖρα δολίων, ὀχλαγωγῶν καὶ θελόντων νὰ ἔχωσι διαρκὲς τὸ μονοπώλιον τῶν δημοσίων θέσεων, ἡ μεγάλη δὲ ὁμάς τῶν φρονίμων παραδέχεται τὰς μεταρρυθμίσεις. Ἀλλ' ὁ Ἰόνιος λαὸς καὶ ἡ μεγάλη πλειονότης τῶν ἀντιπροσώπων ἦσαν ριζοσπάσται. Ὁ ριζοσπαστισμὸς ἀπέκρουε πᾶσαν ἰδέαν μεταρρυθμίσεως καὶ συμβιβασμοῦ πρὸς τὴν Προστασίαν, καὶ ἐπιμόνως ἀντὶ πάσης θυσίας ἐζήτει τὴν Ἑνωσιν. Καὶ εἰς τῶν πρώτων καὶ ἐνθερμοτέρων ριζοσπαστῶν ἦν καὶ ὁ Θεόδ. Καρούσος.

Κατὰ δύο ἐποχὰς διέτρεξε μέγαν κίνδυνον ὁ ριζοσπαστισμὸς καὶ ἡ ἐθνικὴ ἰδέα ἐν Ἑπτανήσῳ, ἐπὶ Γλάδστωνος καὶ ἐν τῷ IB' Κοινοβουλίῳ· εἰς ἀμφοτέρας δὲ ἐκθύμως ὁ Καρούσος εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς νίκης αὐτοῦ. Καὶ ὅτε μὲν ὁ φιλέλληन Γλάδστων περιήρχετο τὰς νήσους κρούων τὰς θύρας καὶ προτείνων μεταρρυθμίσεις, ὁ Καρούσος ἐν Κεφαλληνίᾳ προσήνεγκεν αὐτῷ ὑπόμνημα, δι' οὗ ἐξεδήλου ὅτι ὁ λαὸς τῆς Κεφαλληνίας καὶ ἐν γένει οἱ Ἑπτανήσιοι ἀπωθοῦσι τὰς μεταρρυθμίσεις· προσελκυσμένοι διὰ τῆς ἐθνικῆς ἀγάπης εἰς τὸ κέντρον τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν, τούτου δ' ἕνεκα πᾶσα μεταρρύθμισις εἶναι περιττὴ, ἐπιβλαβὴς, ἰατρικόν, ὡς ἔλεγεν, ἄχρηστον. Ἐν δὲ τῷ IB' κοινοβουλίῳ, ἐν ᾧ τινες ἐκ τῆς πλειονότητος, ἐκ τῆς μερίδος τῶν ριζοσπαστῶν, ἤρξαντο κλίνοντες πρὸς τὴν μειονότητα τῶν μεταρρυθμιστῶν, καὶ ὁ Καρούσος γενναίως εἰργάσθη πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ ριζοσπαστισμοῦ, ἐνωθεὶς τοῖς ἐκ Ζακύνθου ριζοσπάταις καὶ μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Γερασίμου Λιβαδά, οὗ τὸν θάνατον πρὸ ὀλίγου χρόνου ἐθρήνησεν ἡ Ἑπτάνησος. Ἦτο ὁ Λιβαδάς ὁ πρῶτος σφοδρῶς ἀντιπολιτευθεὶς ἀρχῆθεν τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν ἐν Ἑπτανήσῳ, ἀμείλικτος αὐτῆς ἐχθρὸς καὶ εἰς τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου πολιτικοῦ λόχου τῶν ριζοσπαστῶν, πατριάρχης αὐτῶν, ὡς τὸν ἀπεκάλει ὁ Καρούσος, ἀληθὲς ἐθνομάρτυς, πολλὰ παθὼν ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, πολλὰς ἐξορίας καὶ καταδρομὰς ὑποστάς χάριν τῆς ἐνώσεως, καὶ θυσιάσας τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ὁλόκληρον εἰς τὸν βωμὸν τῆς Πατρίδος. Τὸν μέγαν αὐτοῦ χαρακτῆρα καὶ τὴν ἡρώϊκὴν αὐταπάρνησιν εἶχεν ἐπιχειρίσῃ ἐσχάτως νὰ ἐξυμνήσῃ ὁ Καρούσος ἐν συγγράμματι ἐπιγραφομένῳ Τὸ πολιτικὸν θάρρος τοῦ ἀειμνήστου ἀγωνιστοῦ Γ. Λιβαδά, ὅπερ ὁμῶς ἀπέμεινεν ἡμιτελές ἕνεκα τῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. Ὑπὸ τὴν σημαίαν λοιπὸν τοιοῦτου ἀνδρὸς ταχθεὶς ὁ Καρούσος εἰργάσθη ἐν τῷ IB' Κοινοβουλίῳ ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑπτανήσου.

Πρῶτον βῆμα αὐτοῦ, εἰσελθόντος εἰς τὴν Βουλὴν ἐκείνην, ὑπῆρξε, μιμούμενος τὸ παράδειγμα ἄλλων συναδέλφων τοῦ νὰ δηλώσῃ ἐν τῇ ὀρκωσίσει

ὅτι ἀναδέχεται τὸν ὄρκον, ὡς ἀπλῆν βουλευτικὴν ἐθιμοτυπίαν, διότι ὁρκὸς ἀντιβάνων, εἶπεν, εἰς τὰ ἀναφίρετα δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, ὅποια εἶναι ὁ ἐθνισμὸς καὶ ἡ ἐλευθερία, εἶναι πάντῃ ἀνίσχυρος καὶ δὲν δύναται νὰ ᾔ-
 ναι ὑποχρεωτικός». Ἐν τῇ Βουλῇ ἐκείνῃ εἰργάσθη ὡς ἀληθὴς πατριώτης
 καὶ ἄκρος ῥιζοσπάστης καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ καὶ ἡ ψῆφος εἶχε κύρος καὶ βα-
 ρύτητα, διότι ἦσαν φωνὴ καὶ ψῆφος ἀνδρὸς σοφοῦ ἄμα καὶ τιμίου. Διὰ τοῦ-
 το, ὅτε διεκήρυξεν ὅτι δὲν θέλει νὰ μισθοδοτηται κατ' ὃ διέστηκε ἡ Βουλὴ
 ἐσχόλαζε, διαθέτων τὸ ἀνυπαρκτὸν χρηματικὸν ποσὸν πρὸς ὄφελος κοινὸν τῆς
 πατρίδος αὐτοῦ, τὴν γενναίαν ἀπόφασιν ἐμυμήθησαν πολλοὶ τῶν ἀντιπροσώ-
 πων. Διαμαρτυρήθη μετὰ τῶν ῥιζοσπαστῶν κατὰ τῆς αὐθαϊρέτου χρήσεως
 τῶν ἐν ταῖς νήσοις φρουρίων ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας, ἀνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς
 Βουλῆς, ὡς ὥριζε τὸ Σύνταγμα τοῦ 1817, καὶ διὰ λόγων νεωρῶν πολλὰς
 κίς ὑπερήσπισε τὰ δίκαια καὶ τὰς ἐλευθερίας τῶν Ἑπτανησίων. Μετὰ τῶν
 λοιπῶν ῥιζοσπαστῶν διεκήρυξεν ὅτι ἡ Βουλὴ θεωροῦσα τὴν μεταρρύθμισιν
 τῶν συνταγματικῶν θεσμῶν ὡς συνθηκολόγησιν πρὸς παράταξιν τῆς Προ-
 τεκσίαις ἐν Ἑπτανήσῳ, κηρύττει ἀντεθνικὴν πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς συν-
 ταγματικὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἐγκλήμα καθοσιώσεως κατὰ τῆς πανελλη-
 νίου ἐθνικότητος. Καὶ ἡ διαγωγὴ αὕτη τοῦ Κκρούσου ἐν τῇ IB' Βουλῇ
 ἀποδεικνύει ἰσχυροτάτην θέλησιν· διότι μὴ παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς ιδέας τοῦ
 τοπικισμοῦ συνετάχθη μετὰ τοῦ ἀειμνήστου Λιβανίου τοῖς ἐκ Ζακύνθου ῥιζο-
 σπάσταις, ἐγκαταλείψας τοὺς συμπολίτας αὐτοῦ Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον.
 Ἀπῆλθε δ' ἄμα καὶ μέγα πολιτικὸν θάρρος· διότι ἀνέλαθεν ἀγῶνα πρὸς τὸν
 Ζερβὸν καὶ Μομφερράτον, αἵτινες, διὰ λόγους ἀγνώστους, ὑπεχώρουν ἤδη εἰς
 τὰς μεταρρυθμίσεις, βαλτιώσεις μετονομασθείσας, τὸν Ζερβὸν, λέγομεν, τὸν
 δικαίως ἐνὰ τῶν πρώτων ἀρχηγῶν τοῦ ῥιζοσπαστισμοῦ θεωρούμενον, τὸν ἐξύ-
 ριστον τῶν Ἀντικυθέρων, τὸν ἀπολαύοντα δημοτικότητος μοναδικῆς ἐν Ἑ-
 πτανήσῳ, καὶ μάλιστα ἐν Κεφαλληνίᾳ, ἥτις μονοουχὶ τὸν εἶχεν ἀποθεώση.
 Ὅτε δὲ περὶ τὰ τέλη τῶν ἐργασιῶν τῆς IB' Βουλῆς, ὁ Ἀρμοστής δὲν ἠθέ-
 λησε νὰ δεχθῇ καὶ διαδιβάσῃ εἰς τὰς ἀυνάμεις παρὰστασιν αὐτῆς διαλαμ-
 βάνουσαν περὶ τῆς ἑνώσεως, μετ' ἀγκυκατήσεως ὁ Κκρούσος ἐγερθεὶς ἐτόλ-
 μησε νὰ προτείνῃ εἰς τὴν Βουλὴν νὰ διαμαρτυρηθῇ καὶ νὰ παραιτηθῇ σύσ-
 σωμος. Καὶ ὅτε, ἀρχομένου τοῦ ἔτους 1863, ὁ διάδοχος τοῦ Γλαδστωνος Σὶρ
 Ἑρρίκος Στόρτζ, ἀπκτῶν ὁμοίως τὴν κυβέρνησιν του, ἐβεβόαιον αὐτὴν ἐπι-
 σήμως, ὅτι οἱ Ἴονιοι ἀποκρούουσι τὴν ἑνωσιν, μετὰ τῶν διαμαρτυρήσεων
 αἵτινες πανταχόθεν τῆς Ἑπτανήσου διέφευσαν αὐτόν, μία εἶναι καὶ ἡ ἐκτε-
 νῆς δῆλωσις τινῶν ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων Κεφαλληνίας, ἣν συντάξας ὁ Κκ-
 ρούσος ὑπέγραψε μετὰ πέντε ἄλλων συναδελφῶν του, ὅτι δηλαδὴ καὶ οὐδὲν
 καὶ ἀμετάθετος θέλησις τοῦ λαοῦ ἦτο καὶ ἔσται ἡ ἄρσις τῆς Προτεκσίας
 καὶ ἡ μετὰ τῶν ἐλευθέρων ὁμογενῶν αὐτῶν ἑνωσις εἰς ἓν κράτος, ὅπως δῆποτε
 καὶ ἂν ᾔνοι ἐν Ἑλλάδι ἡ πολιτικὴ τῶν πραγμάτων κατὰστασις, καὶ

διαμικρύνονται παντί σθένει κατὰ τῆς Ἐκθέσεως τοῦ Ἀριστοῦ, καθὼς ἀπα-
δόσης πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τὴν ὀρθότητα, τὸ δίκαιον καὶ πρὸς τὰς ἀποφά-
σεις τοῦ Ἰονίου λαοῦ, ὡς πρὸς τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν.

Πληρωθέντων τῶν πόθων τῶν Ἰονίων, μετὰ τὴν Ἑνωσιν ὁ Καρούσος διῆγε
μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ βίον ὅλως ἡτυχον, ἔμπορον καὶ φιλοσοφικόν, κατα-
γινόμενος εἰς τὰς φιλοσοφικὰς μελέτας καὶ εἰς τὸν ἀγαπητὸν αὐτῷ Πλά-
τωνα. Καὶ ἰδιωτεύων ὅμως δὲν παρημέλει τῶν πρὸς τὴν πατρίδα καθηκόν-
των. Ὅθεν ὡς ἔφορος τῶν ἐκπαιδευτηρίων εἰργάζετο μετὰ νεκρικοῦ ζήλου
ὕπὲρ τῆς προόδου τῶν ἐν αὐτοῖς μαθητευομένων. Ἦτο ἐνθερμὸς θιασώτης
τοῦ ὀρκωτικοῦ συστήματος· καίτοι δὲ προέβλεπε τὴν ἡλικίαν πρακτικῶς
μετ' ἀξιοθαυμάστου ζήλου παρευρίσκετο ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν Κακούργιο-
δικῶν, καὶ πάντων σχεδὸν τῶν ἀπὸ τῆς δικαστικῆς ἐν Ἑπικνήτῳ ἀφομοιώ-
σεως ἐνόρκων προεδρεύων, ἐπεδίωξε τὴν τελείωσιν τοῦ συστήματος, ἀπο-
νέμων ἅμα ἐκάστῳ τὸ δίκαιον. Καὶ ὅτε ἐν ἔτει 1873, ὁ πρὸς διάδοσιν
τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων Σύλλογος ἔθηκε διαγώνισμα, κατὰ τὴν ἐπιθυ-
μίαν ὁμογενοῦς ἀνδρός, «ὅποσον ἔργον πρακτικώτερον καὶ ὠφελιμώτερον τῇ
πατρίδι δύναται τις νὰ πράξῃ, διαθέτων ἐτησίως 150 χιλιάδας δραχμῶν», ὁ
Καρούσος, θεωρῶν ἔργον σπουδαῖον τὴν μετarrύθμισιν τῶν Φυλακῶν, ἀπέ-
στειλε πρὸς τὸν Πρόεδρον τοῦ Συλλόγου ὑπόμνημα, προτείνων τὴν οἰκοδομὴν
καὶ ἀναδιοργάνωσιν φυλακῶν κατὰ ἐν τῶν γνωστῶν συστημάτων τοῦ τῆς
ἀπὸ κοινοῦ ἐν σιγῇ ἐργασίας ἢ τοῦ τῆς αὐστηρᾶς ἀπομονώσεως». Ἡ δὲ τῶν
ἀγωνοδικῶν ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν διαφόρων προτάσεων, τέσσαρχς ἐνέκρινε καὶ
ἐθεώρησεν ἀξίως νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς τὴν ἀίρεσιν τοῦ φιλογενοῦς ἀγωνοθέτου,
ὧν μία ἦτο καὶ ἡ ἀνωτέρω τοῦ Θ. Καρούσου.

Τὰς ἀρετὰς τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν πολυμαθεῖαν τιμῶν καὶ ὁ ἡμέτερος Σύλλογος,
τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1870, προεδρεύαντος τοῦ κ. Θαλοῦ Ἀντωνιάδου, κατέ-
ταξεν αὐτὸν παμψηφεί μετὰ τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν. Ἀπεδέχθη ὁ Καρούσος
τὴν ἐκλογὴν, «σεμνυνόμενος, ὡς ἔγραψεν, ὅτι θὰ ἀπαρτίξῃ μέλος τοῦ Συλ-
λόγου, ὅστις συγκείμενος μάλιστα ἐξ ἐπιλέκτου νεότητος, ἀροτριώσης τὰς
βαθείας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων αὐλακας, ὁργᾷ πρὸς ἐκτέλεσθαι
γενναίων κάρπων», καὶ διὰ τῆς συνήθους αὐτῷ μετριοφροσύνης «ἀγωνιῶν μὴ
ἐξελεγχθῇ κηφήνησσι κοθεύροις εἰκελὸς ὧν, οἵτινες μελίσσων κάρματον τρύ-
χουσιν ἀργὸν ἔσθοντες». Ἀλλ' ὅχι· ὁ Καρούσος, ἀγαπήσας ὡς εἶπερ τις καὶ
ἄλλος ἡμᾶς, οὐδέποτε ἐπαλάθετο ἡμῶν, εἰργάσθη μάλιστα ὡς φιλόπονος μέ-
λισσα μεθ' ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ἡμῶν. Μικρῦρια τούτου ἔστωσαν ὅτι καὶ χρημα-
τικῶς συνέδραμε τὸν Σύλλογον καὶ τὴν βιβλιοθήκην ἡμῶν ἐπλούτισε,
καὶ διατριβαὶ αὐτοῦ ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ «Συλλόγῳ», ἐκ τῶν Πλατωνι-
κῶν Μελετῶν ὁ ἐν δυοὶ συνεδριάσεσιν (1873) Γοργίας καὶ ἡ ἀνάλυσις τοῦ
Βλοσσίου καὶ Διοφάνους τοῦ κ. Μ. Ρενιέρη (1874), ἐν τέλει δὲ τὸ κληρο-
δότημα ὃ ἀποθνήσκων ἐφῆκεν εἰς τὸν Παράσσον.

Διὰ τῆς κούστηρᾶς οἰκονομίας καὶ φιλοσοφικῆς λιτότητος, ὁ Καρούσος ἀπέκτησεν ἱκανὴν περιουσίαν· ἡ δὲ Διαθήκη αὐτοῦ ἐπεσφράγισε τὸν χριστιανικὸν αὐτοῦ βίον.

Διὰ τῆς διαθήκης του καθιστᾷ γενικὴν ἐπικαρπώτριαν ἀπάσης τῆς κινήτης καὶ ἀκινήτου αὐτοῦ περιουσίας τὴν σύζυγόν του, ὑποχρεωμένην ὅμως νὰ δίδῃ, ἐκ τῶν ἐν ταῖς Τραπεζίαις κατετεθειμένων χρηματικῶν αὐτοῦ κεφαλαίων, ἀνερχομένων ὡς λέγεται εἰς 80,000 δραχμῶν, τοὺς ἡμίσεις τῶν ἑξαμηνιαίων τόκων εἰς τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ ἑθνικοῦ στόλου καὶ τὸν πρὸς διὰδοσιν τῶν ἑλλήν. γραμμάτων Σύλλογον ἐναλλάξ. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς συζύγου του, ἢ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν αὕτη ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, ὅτε θέλει λαμβάνει μόνον χίλια τάλληρα, ἀποβάλλουσα πᾶν ἕλλο ἐκ τῆς διαθήκης δικαίωμα.

Ἡ ἀκίνητος αὐτοῦ περιουσία νὰ περιέλθῃ ὅπασα εἰς τὸν μικρὸν ἀνεψιὸν του Διονύσιον Νικόλαον Γ. Καρούσον.

Τὸ πᾶν τὴν προκυράϊαν οἰκόπεδόν του νὰ δοθῇ εἰς τὸ τῆς πατρίδος του Νοσοκομεῖον.

Τὰ χρηματικὰ αὐτοῦ κεφάλαια νὰ διατεθῶσιν ὡς ἑξῆς.

1000 τάλληρα νὰ δοθῶσιν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον.

1000 τάλληρα νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἀποκατάστασιν 10 ἀπόρων κορασίων.

100 » εἰς τὸν Σύλλογον Παρνασσόν.

100 » εἰς τὸν Σύλλογον Βύρωνος.

200 » εἰς τὸν Σύλλογον πρὸς διὰδοσιν τῶν Ἑλλ. Γραμμάτων.

300 » ἀνὰ ἑκατὸν, εἰς τρεῖς Ἐκκλησίας.

3,000 » εἰς διαφόρους συγγενεῖς καὶ φίλους.

Ἀπαντᾷ δὲ τὰ λοιπὰ χρηματικὰ αὐτοῦ κεφάλαια νὰ δοθῶσιν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τοῦ Ἑθνικοῦ Στόλου.

Ἡ Βιβλιοθήκη του κληροδοτεῖται εἰς τὸ Γυμνάσιον Κεφαλληνίας.

Ἐκτελεστὰς τῆς διαθήκης, μετὰ τὴν ἀποβίωσιν τῆς συζύγου του, διώρισε τὸν δήμαρχον καὶ τὸ δημοτικὸν συμβούλιον Κρανίων, καὶ τὸν ἱατρὸν κύριον Ἀντώνιον Μηλιαρέσην.

Ταυτοῦτος ὁ βίος τοῦ Θεοδώρου Καρούσου, τελευτήσας τῇ 3 Νοεμβρίου ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ Κεφαλληνίᾳ. Εὐγνωμοσύνης δ' ἔργον, ὡς ἐν ἀρχῇ τῆς ὁμιλίας μου εἶπον, ἐκπληρῶν ὁ Παρνασσὸς πρὸς τὸν ἀείμνηστον συνάδελφον, ἀνέθηκεν εἰς ἐμὲ τὴν ἔκθεσιν τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτοῦ.

Σ. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.